

EN TEATERHISTORISK UTFLYKT MED FILATELISTISKT MATERIAL

Av Sven-Åke Tirén

Teater är ju en av de allra äldsta kulturformerna, och som sådan har den naturligtvis inspirerat till en hel del utgåvor av frimärken över hela världen. Vi känner ju till att även Svenska Postverket stundtals ederat en del märken med detta motiv, men när man skådar ut över den övriga frimärksvärlden finner man, att det rinner en strid ström från de allra flesta frimärksutgivande länder.

Inte för att de flesta märken, som passar in i motivområdet, skulle primärt vara utgivna för att hylla teatern. Snarare är det så, att så oändligt många betydande personligheter haft ett (ibland dessvärre inte särskilt lyckligt) förhållande med fru Thalia. Där finns alla typer av personligheter representerade — politiker, filosofer, bildkonstnärer och naturligtvis kritiker, skådespelare, regissörer och andra som är direkt yrkesverksamma inom teaterområdet.

Författaren visade sin samling på Postmuseum år 1979.

Teaterkonsten har alltid varit politisk, i så mening, att den använts för att väcka folks intresse för vad som sker i samhället. Från början var den även religiöst förankrad genom att den utvecklade sig ur forntidens religiösa riter. Senare kom teatern att användas för att kritisera styret i samhället – teatern var ofta det enda forum som stod till buds för denna viktiga verksamhet. Så kunde t ex dockspel och Commedia dell'Arte ge överheten ganska beska piller i skydd av dockans och maskens anonymitet mycket länge i Europa.

Av dessa inledande rader följer, att min samling »Teater på frimärken» i första hand är en historisk samling. Som i alla de vanliga europeiska historiska sammanställningarna börjar det hela med de gamla grekerna. Men själv började jag intressera mig för att samla dessa ting när jag närmare studerade de engelska frimärken, som gavs ut i samband med William Shakespeares 400-åriga födelsedag.

Min inspiration att samla teater på frimärken kom genom denna engelska utgåva från 1964 till 400-årsminnet av William Shakespeares födelse. Den lägsta valören, 3 pence, visar två rollfigurer ur »En midsommarnattsdröm» – andefiguren Puck och den till åsna förvandlade Botten Väware. Sexpencevalören har Narren i »Trettondagsafton» och följande valör balkongscenen i »Romeo och Julia» som motiv. Henrik V i sitt tält natten före slaget vid Agincourt är en central scen som avbildas på Shilling-sexpence-valören medan den högsta valören har en av alla kända scen ur Hamlet, med prinsen och narren Yorriks kranium, som motiv. Att serien dessutom visar det berömda Droeshout-porträttet av Shakespeare spegelvänt, är också värt att notera.

Impulsen kom

i samband med att min fru gjorde en asiatisk turné med den världsberömda Marionetteatern i Stockholm vid årsskiftet 1974–75. Tidigare hade jag, genom en god väns inspirerande föredöme, börjat ta upp frimärkssamlandet, som då legat i sin linda under flera decennier, och som ursprungligen hade sin grund i Olle Cronsjö's fantastiska arbete för att sprida denna intressanta och lärorika hobby.

Men landssamlandet gav mig inte den »kick» jag behövde, även om det i och för sig var trevligt. Där var allt för mycket att ta igen för den, som börjar sitt samlande vid mogna år. Så jag satt efter vanligheterna och bläddrade i de stora internationella katalogerna. Och där fann jag, att det verkligen fanns en möjlighet, att kreera ett eget samlingsområde, som både skulle kunna utnyttja ett kunnande och dessutom kunna fördjupa det och inspirera till filatelistiska studier. Så scenerna ur Shakespearedramatiken blev således orsaken till att min teatersamling föddes.

Det var som sagt hos grekerna

det hela startade. Dionysoskulten medförde mycket tidigt i det antika Aten livliga festtåg, där satyrer och nymfer virvlade runt i något som skulle visa sig vara embryot till de grekiska skådespelen. Senare utvecklade sig festligheterna till regelrätta dramatävlingar, där de tidigare tragedierna och komedierna uppfördes.

Dionysos tillsammans med nymfen Akme.

En av Dionysoskultens satyrer, Silenos, figur i satyrspel.

Denna del av teaterhistorien finns mycket väl dokumenterad i den grekiska frimärksutgivningen. Där visas detaljer ur de rika arkeologiska skatter som Grekland överflödar av. Vasmålningar och statyetter visar hur skådespelarna var klädda och framförde sin konst.

Två grekiska skådespelarmasker, båda tragedimasker i koppar respektive lera. Maskerna utgjorde olika typer, nödvändiga för aktörerna på de väldiga antika teatrarna.

De tre klassiska instrumenten: lyra, trumma och flöjt. Här visas också hur skådespelare uppträder med instrumenten på en vasmålning.

Vasmålning med teaterpublik.

Terrakottafigur, som visar en skådespelare med mask.

Teaterinstrument, masker och hela teatrar finns bevarade i imponerande prakt och storlek. För att inte tala om en av alla tiders mest kända symboler för de resande teatersällskapen: en vasnmålning av Thespiskärran.

Thespis är förmodligen den allra första namngivna skådespelaren. Han skall bl a ha infört en slags mask för ansiktet, och varit segrare i dramatävlingar. Redan 534 f Kr hör man första gången talas om honom i ett sådant sammanhang. Man tror också att han skall ha gestaltat Dionysos! Dionysos kan fö med skäl anses vara den som avbildas på Thespismålningen.

Av de stora dramatikererna

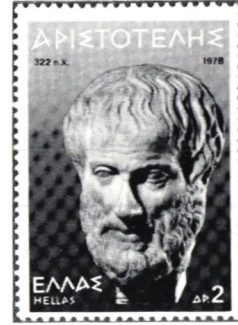
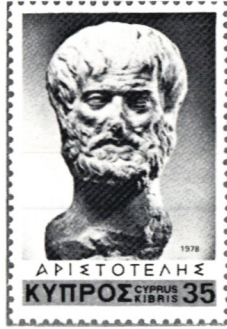
från det antika Grekland finns inte så mycket dokumenterat på frimärken. Euripides finns dock med en scen ur komedin »Andromeda», framställd på den s.k. Andromeda-kratern. Där har man även möjlighet att se hur de grekiska skådespelarna var klädda och hur de rörde sig.

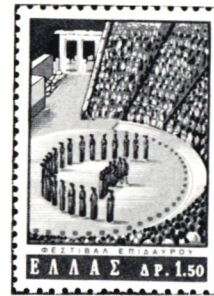
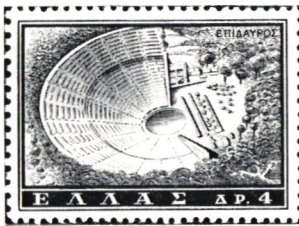
Två av Sofokles dramer på frimärken.

Sofokles är representerad med fler utgåvor. Där skildras till exempel konflikten mellan Kreon och Antigone på ett märke, som gavs ut 1975 i samband med det internationella kvinnoåret och där finns en scen ur dramat »Elektra», som den i dag framförs på den cypriotiska teatern Curium. På ett cypriotiskt frimärke utgivet år 1964 till Shakespearejubileet!

Också som teaterteoretiker var givetvis »de gamla grekerna» först. Filosofen Aristoteles var den förste som skrev ett teaterteoretiskt arbete, »Poesi». Där behandlar han dramerna »Kung Oidipus» av Sofokles och »Ifigenia på Tauris» av Euripides, samt ger en förteckning över de vinnande tragedierna och komedierna i de grekiska dramatävlingarna. Arbetet anses vara det viktigaste som skrivits om praktik och teori i ämnet dramatisk tragedi och episk poesi. Vackra porträttmärken har givits ut med Aristoteles bland annat i Grekland och Cypern år 1978 i anledning av 2.300-årsminnet av hans bortgång.

Spelplatsen

är inte det minst viktiga, och de antika teatrarna imponerar ännu genom sin skönhet och inte minst för sin perfekta akustik. Detta är fallet med den kanske bäst bevarade teatern i Grekland, den vid Epidauros på Peloponnesos.

Teatern är bl a avbildad på ett utomordentligt vackert märke från 1961, där

hela anläggningen fotograferats i fågelperspektiv. Ett annat av de grekiska frimärkena visar en tecknad bild från en av de årligen förekommande festspelen på denna plats, och ger en föreställning om hur kören kunde grupperas under spelets gång.

Ett albanskt märke från 1939 visar ett Odeion, dvs en mindre teater, som i första hand utnyttjades för lyrikuppläsningar och dylikt, i staden Berat. Märket ger en god bild av teatern från scenens sida mot åskådarläktarna.

Man ser här byggnaderna, som kallades skena, bakom spelplatsen och orkestran, som i första hand var platsen för kören. Att den senare utvecklades till att bli plats för orkestran, dvs orkesterdiket, och att skena blev namnet på själva spelplatsen, »scenen», känner väl alla till.

Många teatrar från denna tid och från tidig romersk tid finns också avbildade på frimärken från länderna runt om Medelhavet. Kanske är det skäl att nämna ytterligare en av dessa, Dionysosteatern i Aten. Det är den allra äldsta kända teatern i hållbart material, sten och marmor, uppförd redan på 400-talet före Kristus på Akropolisklippans sydsluttning. De flesta av de antika författarnas verk har uppförts här, och den restaurerades av romarna åren 54–68 efter Kristus! Frammärket kom ut 1966 i en serie, som celebrerade den grekiska teaterns 2.500-årsjubileum!

Att teatern

kom att föra ett alltmer tynande liv under den romerska tiden, är bara att beklaga. Pjäser och föreställningar kom att bli allt grövre i sina uttryck, för att slutligen hamna i grymma djurhetsningar och gladiatorspel i de till gigantiska cirkusar utvecklade amfiteatrarna. Sådana teaterbyggnader finns på några utgåvor och i annat filatelistiskt material.

Så har t ex Jugoslavien bidragit med en vacker bild av den romerska teatern i Pola. Tunisien bidrar också med en utgåva, där den finast bevarade lämningen i Afrika visas, teatern i Thysdrus (nuvarande oasen El Djem). Dessutom finns ett antal italienska utgåvor som är av intresse. Bland andra amfiteatern i Verona, där man årligen har stora operafestspel.

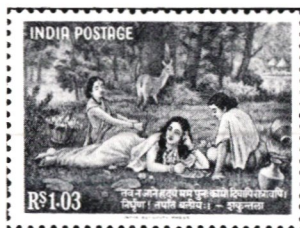
Av dramatikererna från denna tid finns inte mycket dokumenterat i filatelistiskt material. De var helt beroende av sina grekiska förebilder, som Terentius, en kartagisk tidigare slav, som kom att bli en av Roms större dramatiker.

Förgrovnigen märks kanske inte så mycket i den enda frimärksutgåva, som visar hans berömda komedi »Eunucchus». Den kom ut i Österrike 1966 och visar ett träsnitt av Johannes Grüniger i en handskrift. Där ges istället en antydning av hur man skulle kunna ha spelat detta stycke under medeltiden.

Under kyrkans inflytande

och genom andra faktorer kom den profana teatern att försvinna från den europeiska scenen under några århundraden. Desto mer kom teaterkonsten att utnyttjas i andra delar av världen. Så till exempel i Indien, där dess kanske främste författare genom tiderna, Kalidasa, skrev dramatik i hinduistisk anda. Hans mest berömda drama, från fyrahundratalet, heter »Shakuntala», med motivet hämtat från Ramayana-sagan. Det har ihågkommit av det indiska postverket med ett par frimärken, som visar vackra spelscener.

Också i andra delar av Asien började en teatertradition växa fram. Det skedde med hjälp av den starka Ramayana-sagans tradition. Danser utvecklades, och så småningom teaterföreställningar, med levande skådespelare och dockor av olika slag. Denna tradition fortlever ännu i denna dag, och fortfarande kan man i Indonesien, och andra delar av Asien, se långa föreställningar med vackra skuggspels- och stavdockor ur Ramayana.

Två javanesiska dockor, till vänster en stavdocka, sk Wayang Golek, och till höger en skuggspelsdocka Wayang Kulit, båda föreställer figurer ur Ramayana.

Denna typ av dockor har fascinerat mig mycket, och de exempel, som visas här ur olika utgåvor från Indonesien, kan ge en antydning om rikedom i färg och form hos dessa teaterspel.

Med sina alldeles specifika kulturella förutsättningar skapade också Kina sin teaterkultur, med många klassiskt vordna författare, redan i början av vårt årtusende. Kuan Han-Ching var en av de tongivande på 1200-talet i sin funktion av skådespelare, författare och kritiker. Han lär skall ha avlidit 1298, vilket föranledde det kinesiska postverket att, år 1958, edera en serie och ett miniblock, som visar författarens porträtt, målat av Li Hu, flankerat

av två scenbilder ur hans pjäser »Drömmen om fjärilar» till vänster och »Sommarhuset (paviljongen) vid floden».

Även i Japan skedde en egen utveckling, utgående från den starkt stiliserade hovunderhållningen »Gagaku», ett slags musikdramatisk konsert, där bland annat ingick dramatiskt formade danser i olika turer, utförda i prunkande dräkter och masker.

Scen ur Gagaku-spelet »Ta-hei-raku» möjligen från 800-talet.

Gagaku, som är från 800-talet, kom att påverka den senare, under 1300 och 1400-talen utvecklade teaterform, som kallas »No-spel». De pjäser man fortfarande spelar är alla klassiska, och traditionen är här mycket sträng. Många av konstarens utövare, som spelar iförda praktfulla dräkter och masker som är sannskyldiga konstverk, har genom tiderna utnämnts till levande nationella egendomar, ett slags konstens adelskap.

Brev frankerat med No-spelsmärke och ett Gagaku märke. Scenbilden från No-spelet visar dramat »Hagromo» och Gagaku-bilden är ur »Gen-joraku». Brevet är för övrigt avsänt från en berömd marionett-teater i Tokyo.

Scenbild ur Zeamis mest berömda pjäs, »Aio-no-Ue».

No-spelet utvecklades av två geniala teatermän Kannami Kiyotsugo och hans son Zeami Motokiyo som levde i slutet av trettonhundratalet. Av den senare spelas till exempel fortfarande »Aio-no-Ue», som även finns förevigad på en japansk utgåva.

Några masker på frimärken visar också vilka fina konstverk, som används på No-spelscenen.

Dockspelet Bunraku, som i sin art är lika raffinerat som No-spelet, och den »folkligare» teaterformen Kabuki utvecklades ur No-spelstraditionen, och blev en omistlig del av den japanska kulturen under följande sekel.

Block, som visar en »Okina» (gammalmans) mask använd i No-spel.

Bunrakuspelet »Sonezaki Shinju», en av de centrala scenerna, där de båda älskande drar i väg mot självmordet. Huvudspelaren till varje docka syns tydligt i de svarta kåporna.

Om dockspelets enorma betydelse och inverkan på åskådarna, visar pjäsen »Sonezaki Shinju», Det dubbla självmordet i Sonezaki, som skrevs av en genial dramatiker på 14 dagar, inspirerad av en verklig händelse, där två älskande ur olika samhällsklasser begick ett gemensamt självmord. Pjäsen blev en våldsam succé och skapade en formlig epidemi av självmord så att pjäsen slutligen måste förbjudas.

Klädprakten illustreras av denna rollfigur, en medelålders man.

Att Bunraku är en raffinerad teaterform förstår man kanske av, att varje docka spelas av tre dockspelare, med perfekt koordination, och att utbildningstiden för en dockspelare är 20 år. Dockorna är lika praktfullt klädda som någonsin No-skådespelaren är och dräkterna sköts med verklig kärlek.

Den »folkligare» formen för japansk klassisk teater, Kabuki, har även haft stort inflytande och varit mycket populär. Här har fler skådespelare blivit stora publikfavoriter som Ichigawa Ebizo, som dominerade scenen under sjuttonhundratalet, och som bl a porträtterats av den store träsnittsmästaren Sharaku. Pjäserna är ofta våldsamma med en myckenhet dueller och liknande. Scenbilderna är i stort sett liknande de som förekommer i de båda andra formerna.

En scenbild ur Kabuki-pjäsen »Kanjin-cho».

Men åter till Europa,

där hade således teatern mer eller mindre försvunnit och fanns mer som dramatiska inslag i kyrkorna speciellt under passionstiden. Så småningom kom dessa inslag att utvecklas till mysteriespelen under medeltiden. Men på 900-talet framträdde en nunna, Roswitha, i ett Benediktinerkloster i Gandersberg i Braunschweig med sex latinska komedier, alldeles tydligt påverkade av den romerska dramatiken. Dessa överbryggar gapet mellan antikens och medeltidens teater. Hennes pjäser lär ha spelats vid stiftskyrkan i staden, där man för övrigt fortfarande uppför festspel under sommar-

Sharakus berömda träsnittsporträtt av kabukiaktören Ichigawa Ebizo.

Här skall Roswitha ha uppfört sina komedier. Fortfarande spelas här »Domfestspel», med användande av den medeltida stadsbilden som kulisser.

månaderna. I övrigt gavs inte mycket teater under den kulturella skymningens tidevarv. Men man kan dock säga, att de kringresande trubadurerna och minnessångarna ändå gjorde ett slags teater, genom att deras berättande sånger illustrerades genom pantomimiska och dansartade inslag.

Minnesblock utgivet till minne av minnessångaren Wolfram von Eschenbach, samt ett par av de övriga namnkunniga i samma skrå: Tannhäuser, Walter von der Vogelweide och den mest berömda av alla, Hans Sachs.

Många av dessa trubadurer har gått till historien, som t.ex. Wolfgang von Eschenbach, Tannäuser och, den kanske allra mest kände men något sekel senare verksamme skomakaren och minnessångaren Hans Sachs, huvudperson Wagners opera »Mästersångarna i Nürnberg». Han reste vida kring, och spelade oftast sina egna pjäser med stor framgång.

I Italien

utvecklades under ett starkt politiskt tryck under medeltiden en alldeles speciell teaterform, som har påverkat många teatermän ända in i vår tid. Det gäller naturligtvis »Commedia dell'Arte», som, med sina masker och fasta typer, kom att bli stående inslag i det italienska marknads- och teaterlivet under mycket lång tid. Commedia dell'Arte hade mycket stark förankring hos folket, och kunde också mycket skarpt kritisera olika samhällsföreteelser.

En av de italienska Commedia dell'Artemaskerna var gubben »Pantalone».

Leoncavallos opera »Pajazzo» visar en cirkusclown, direkt avläggare till en mask i Commedia dell'Artestilen.

De franska maskerna »Crispin och Scapin» på ett maxikort, efter Honoré de Daumiers målning. Scapin är för övrigt förebild till Don Juans betjänt Sganarelle.

Commedians figurer har också påverkat dockteatern och cirkusen. Clownen och kasperfigurer är direkta avläggare av de italienska maskerna. I Norden finns för övrigt en teater, påfågels scenen i Köpenhamns Tivoli, där man fortfarande spelar pantomimer, med Harlekin, Columbine, Pierrot och de andra av Commedia dell'Artes masker.

De länder som under renässansen

utvecklade den största teateraktiviteten var kanske främst England, Spanien och Portugal, där Shakespeare, Ben Jonson Lope de Vega, Calderon, Gil Vicente bland andra skapade en dramatikers guldålder. Enbart Lope de Vega lär ha författat ca 1500 skådespel! Dokumenterade på frimärken är åtminstone ett par av dessa, nämligen »Sevillas Stjärna» och »Peribanez», i en spansk serie från Sahara 1959.

Gil Vicente, som skrev sina dramer både på portugisiska och spanska, var starkt influerad av det medeltida religiösa dramat. 44 av hans pjäser finns bevarade. Bland annat »Auto de Vaquero» – i vilken pjäs han själv finns avbildad på ett märke från 1936. Också senare utgåvor visar scener ur hans skådespel, som serien från 1965 till 500-årsminnet av Vicentes födelse.

Två scener ur Lope de Vegas »Sevillas stjärna» och »Peribanez».

Gil Vicente avbildad i huvudrollen i sitt eget drama »Auto de vaquero».

Fyra olika rollfigurer ur Gil Vicentes dramatik.

Ben Jonson författade bland annat även texterna till det brittiska hovets spektakel, s.k. Court Masques, som, vid sidan av de regelrätta teaterföreställningarna, var mycket gouterade vid drottning Elisabeths och hennes efterföljandes hov. Inigo Jones har gjort kostymer och dekorationer till några av dem, till exempel »Oberon and the Faery Queen», som måste ha hämtat en del inspiration från Shakespeares »En midsommarnattsdröm».

De vackra frimärkena gavs ut 1973 i England till minne av den geniale arkitekten Inigo Jones, som föddes 1573.

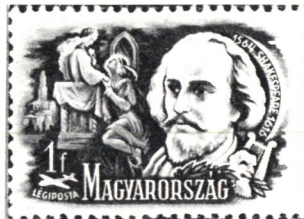
Dräktskisser och dekorationsskiss av Inigo Jones till Ben Jonsons Court Masque »Oberon and the Faery Queen».

Så är jag då framme

hos alla tiders kanske främste teaterdiktare: William Shakespeare, som direkt gav mig inspirationen att börja samla frimärken inom teaterområdet. Stor på alla sätt har han hyllats av många postverk i samband med 400-årsjubileet 1964. Vad som är intressant, är att så många scener ur skådespelen finns på flera av utgåvorna. Naturligtvis är det här »En midsommarnattsdröm» och »Romeo och Julia» som tycks ha intresserat frimärksutgivarna mest. Men det är också intressant att notera, att vår svenske gravörnestor, Sven Ewert, har använt sig av rollfiguren »Miranda» i »Stormen» till imaginär modell för sitt provmärke!

Intressant är kanske också att notera, att det möjligen var en jugoslavisk dramatiker, Marin Držić, som givit inspirationen till Shakespeares komedier »En midsommarnattsdröm» och »Förvillelser». Bland utgåvorna från många länder finns även »Othello» på ett cypriotiskt märke, representerad av scenen där Jago välkomnar Othello som ståthållare till Cypern. Att scenen dessutom utspelas vid Othellotornet gör det inte mindre intressant och roande.

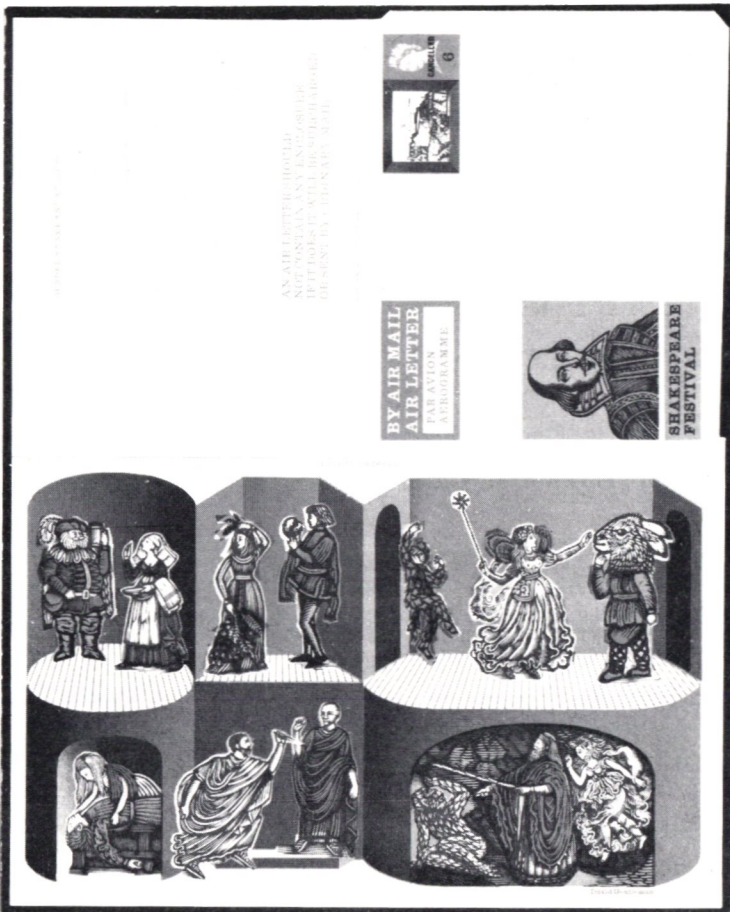
Annars tycker jag personligen också mycket om det areogram brittiska postverket ederade i samband med jubileet, och där David Gentleman gjort illustrationer till flera av skådespelen. På det tryckta frankotecknet avbildas dessutom Shakespearetruppens »hem» från början av 1590-talet – Globeteatern i London.

Några av de frimärken, som behandlar Shakespearepjäser på olika sätt. Överst tre märken med illustrationer ur »En midsommarnattsdröm», från respektive Jugoslavien, Östtyskland och Tjeckoslovakien. Därunder Sven Ewerts Miranda ur »Stormen» och den holländske skådespelaren Eduard Verkade som Hamlet. En ungersk utgåva med Romeo och Julia, flankeras av Hermine Körner som Lady Macbeth och en östtysk bild av Langhoffs uppsättning av »Kung Lear.» Och slutligen Cyprusutgåvan 1964 med en scenbild ur »Othello».

Marin Držićs pjäs »Dundo Maroje» på ett jugoslaviskt frimärke. Han har med säkerhet inspirerat Shakespeare till intrigen i ett par komedier.

David Gentlemans föreställning om Shakespearepjäser på ett engelskt aerogram.

Naturligtvis gjordes även teater i Frankrike under renässansen. Pierre Corneille skrev till exempel 1636 sitt mest berömda drama »Le Cid», som bland annat den gudabenådade aktören Gerard Philipe gestaltat under vårt århundrade, vilket visas av denna utgåva från 1961. Corneille följdes bland andra av en annan »klassisk» författare, Jean Racine, som företrädesvis skrev om de antika dramerna. Här framträder på nytt tre stora franska skådespelare i tre olika roller i Racine-dramer, i samma serie från 1961, nämligen Rachel som titelfiguren i »Phedre», Champmesle som Roxane i »Bajazet» samt Talma som Oreste i »Andromaque»,

Den tredje stora av sextonhundratalets

franska dramatiker är den allra störste – komediförfattaren Molière, eller Jean Baptiste de Poquelin, som var hans borgerliga namn. Hans stora tragedi var att han inte kunde vare sig spela eller skriva tragedi – han försökte och misslyckades med bland annat ett uppförande av Racines »La Thébaïde» på teatern i Palais Royal i Paris. Men som komediförfattare har han knappast sin like. Hans teaterpjäser lyckades med den tidens »jet set» och inte minst med en allför politiserande och kvasireligiös kyrkomakt. Det gav honom naturligtvis många fiender, och han nekades en begravning i vigd jord när han avled efter premiären på »Den inbillade sjuke», där han

spelade huvudrollen . . . Inte ens läkarna ville hjälpa honom. De hade också fått sin beskärda del av satiren.

Molière som Sganarelle efter ett samtida grafiskt blad och i rollen av »Den inbillade sjuke», som blev hans sista premiär.

Franskt förstadsbrev med rollfiguren Celimène i »Misanthropen».

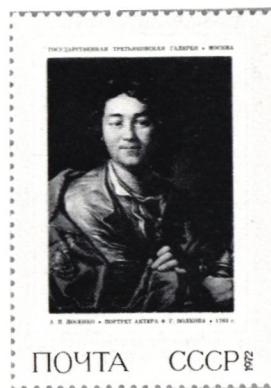
Molière var mycket inspirerad av Commedia dell'Artes spelstil och masker, och använde själv dess personer i flera komedier. På en samtida bild ses han i rollen av Sganarelle på ett märke, som utkom i Frankrike till 300-årsminnet av hans dödsdag 1973. Redan 1953 finns komedin »Misanthropen» representerad med en bild av den kvinnliga huvudrollen »Celimène» – och givetvis finns Molière med i sin sista roll som »Den inbillade sjuke».

Die Neuberin i en av sina glansroller, som Medea,

1700-talet

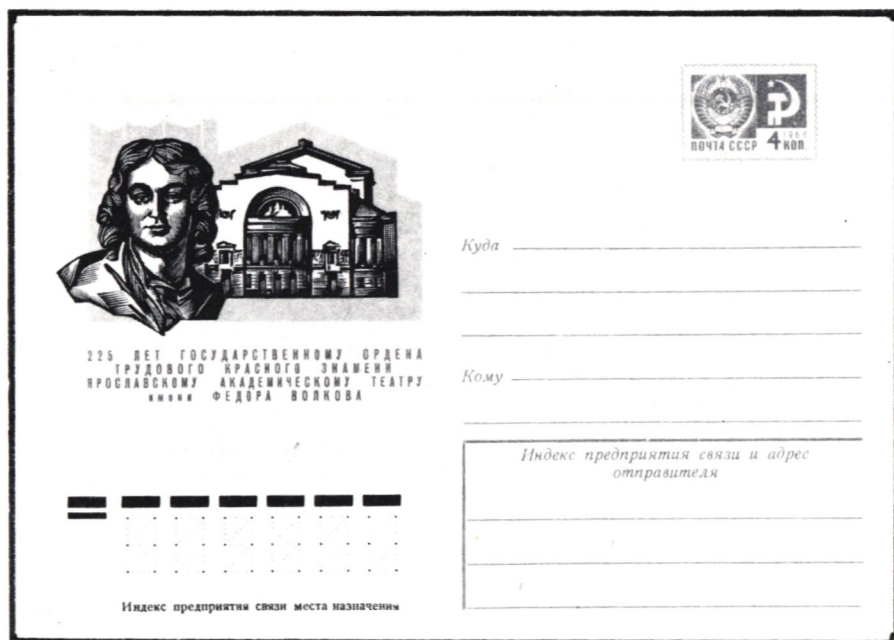
gav väl inte direkt något nytt till teaterhistorien. Framför allt var det kanske de stora skådespelarnas århundrade. Då framträdde till exempel i Tyskland Caroline Neuber, som var en sällsynt lärd skådespelare, vilken även inledde teaterundervisning. Hon spelade själv också alla de stora klassiska rollerna, t ex Medea i vilken roll hon avbildats på ett tyskt frimärke.

A Losenkos berömda porträtt av Fjodor Volkov, målat 1763.

Volkov framför den första fasta teatern i Ryssland, i S:t Petersburg.

Volkov med sin teater i Jaroslavl på en helsak från Sovjet, utgiven 1975.

Också i Ryssland hade den nationella teatern börjat få luft under vingarna. Även här var det en skådespelare som gick i bräsch: Fjodor G Volkov. Denne har kallats den ryska teaterns fader, och var den ryska teaterns allra första riktigt professionella skådespelare. Han spelade på den första permanenta teatern i Petersburg, flyttade sedermera till Jaroslavl, där han startade landets första teaterskola.

Även för Nordens del är seklet viktigt: Danmarks »Molière» Ludvig Holberg, kom i mitten av seklet tillbaka till Köpenhamn, efter studier bl a i Paris och blev chef för »Den Danske Skueplads», d v s den nyligen inrätta-

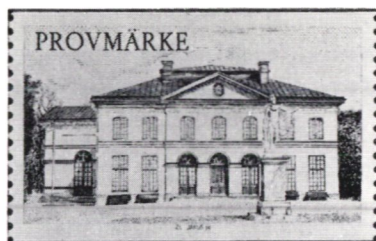
de första nordiska permanenta teatern. Där uppförde han klassisk teater och naturligtvis sina egna komedier som »Jeppe på Berget», »Erasmus Montanus» (som handlar om Jepptes son) och inte minst »Den politiske kannstöparen», som visas på ett danskt frimärke från 1972.

Sergels tecknade porträtt av teaterkungen Gustav III är omslag till häftet *Gustaviansk konst*.

Lennart Mörks teckning av Drottningholmsteaterns scen.

Zlatko Jakus har graverat detta provmärke med Drottningholmsteaterns exteriör.

I Sverige byggde Gustav III upp sina teatrar – han skrev och agerade för övrigt själv – i den förhärskande franska hovteaterstilen. Teatern på Drottningholm har en mycket stiltypisk scen, som Lennart Mörk tecknat på sin fina serie till teaterns jubileum. Senare byggdes också operahuset, som en pendang till det fina Arvfurstens palats vid Gustaf Adolfs Torg i Stockholm. Att fasaderna överrensstämmer kan man se på omslaget till jubileumsfrimärkenas häfte.

Gustav III:s opera, fasaden mot Gustav Adolfs torg.

Invigningsföreställning på denna pampiga nya operascen blev Glucks opera »Orfeus och Euridike», där huvudrollerna kreerades av två av den tidens främsta artister, Carl Stenberg och Elisabeth Olin. Pehr Hilleström har målat den tavla, som tillhör Drottningsholms teatermuseum, och som varit förlaga till frimärket.

Marivaux tillsammans med en scenbild ur »Den dubbla trolösheten».

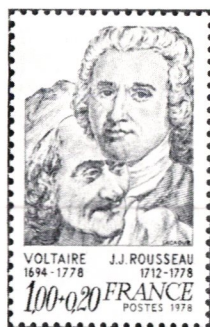

*Den odödlige Figaro –
Beaumarchais största scenskapelse.*

Europa i övrigt

levde fortfarande i skuggan av de stora dramatikererna på 1600-talet. Så till exempel i Frankrike där Pierre de Marivaux framträdde med pjäser som »Den dubbla trolösheten» och äventyraren Beaumarchais, som mer som avkoppling skapade några komedier, vilka kom att peka fram mot den borgerliga komedi, som utkristalliserade sig under 1800-talet. Han skapade med dessa komedier en figur, som senare kopierats av många, nämligen Figaro. Denne förekommer i de båda pjäserna »Barberaren i Sevilla» och »Figaros bröllop», vilka sedermera använts som grund för operor av Rossini och Mozart.

I Frankrike verkade även de båda stora författarna och teatermännen Rousseau och Voltaire, som det franska postverket haft den dåliga smaken att sammanföra på ett och samma frimärke. De båda var nämligen bittra fiender! Rousseau hade ett tag även en friluftsteater, där han så smått ville

starta en folkets teater. Den under slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet så livligt diskuterades folkteatertanken har kanske inspirerats av hans filosofi!

*Fredrik den Store-utgåvan från Tyskland 1933.
Essay och färdig utgåva.*

Flera regenter än Gustav III var för övrigt inblandade i teatervärlden. Så har den berömde tyske monarken Fredrik II av Preussen, mer känd som Fredrik den Store, själv skrivit pjäser i Molières efterföljd, förutom att han var en livlig anhängare av Voltaire's diktning och ett tag ville göra denne till hovdramatiker. Hans lite luriga fysionomi kan man skåda på essay som framställts till den tyska serie, som kom ut 1933. Om essayen kommit till utförande hade det blivit en mycket intressantare utgåva, enligt min mening!

I slutet av seklet framträder en gigant på alla områden, Johann Wolfgang von Goethe, också inom teaterns värld. 1791 gjorde hertigen av Sachsen Goethe till chef för sin nyupprättade Nationalteater i Weimar. En post som Goethe behöll under 26 år, varunder inte mindre än 600 olika uppsättningar gjordes.

Goethe var redan då en framgångsrik författare, med flera av sina stora dramatiska verk publicerade. På teatern i Weimar vårdade han sig om något alldeles nytt: ensemblespelet – det harmoniska samarbetet mellan skådespelarna på scenen. Till teatern i Weimar knöt han flera skickliga författare, som Johann Christoph Martin Wieland och framförallt Friedrich von Schiller, som här hade premiär på många av sina stora och stilbildande dramer.

Nationalteatern i Weimar, omgiven av några prominenta medarbetare: Goethe, teaterchef, Schiller och Wieland dramatiker och kompositören Franz Liszt.

De vackra Goethe-frimärkena från 1949 i Berlin.

En ungersk utgåva med ett högeligen romantiserat Goetheporträtt och en scen med Mefistofeles och Faust.

Goethes kanske mest kända drama är »Faust», som också inspirerat många andra författare. Ett motiv ur detta drama samt ur »Ifigenia på Tauris» och »Reinike Fuchs» finns som bakgrund på tre frimärken, som gavs ut i Berlin 1949 i samband med 200-årsminnet av skaldens födelse.

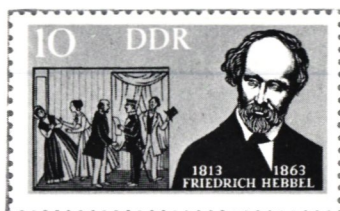
I Goethes skugga framträdde även andra tyska dramatiker. Heinrich von Kleist var en av dem, med pjäser som »Den sönderslagna krukan» och »Prinsen av Homburg». Rollfigurer ur dessa pjäser är dekoration på blocket som utgavs i DDR 1977.

Två frimärken med scener ur Victor Hugos skandalomsusade genombrottspjäs »Hernani».

Georg Büchner och en scen med Woyzzek, läkaren och tamburmajoren i det skakande drama, som är hans mest spelade pjäs.

»Maria Magdalena» är Hebbels mest kända dramatiska arbete.

Sedan väl Goethe visat vägen

mot en annorlunda syn på teatern, blev 1800-talet ett dynamiskt skede i teaterhistorien. Högromantiken gjorde sitt intåg och med en skandalartad Parispremiär 1830 på Victor Hugos »Hernani», som även den ihågkommit med en vacker frimärksutgåva. Samtidigt utvecklades till exempel i Tyskland den moderna realismen, som presenterades genom Georg Büchners mycket spelade »Woyzzek» och med Friedrich Hebbels »Maria Magdalena». Scenbilder ur dessa båda dramatiska verk är motiv på en serie från DDR, som även visar författarnas fysionomier.

Men den nya teaterteknik som gjort sitt intåg på scenen gjorde också att operan började bli allt mer dynamisk. Wagner skrev musik och libretti till samtliga sina musikdramatiska stycken, som ofta har ett mycket högstämt romantiskt motiv. Den tyska serien från 1933 som hyllar Wagner har också motiv som anknyter till flera av operorna: »Tannhäuser», »Fliegende Holländer», »Rheingold», »Die Meistersinger in Nürnberg», »Walküre», »Siegfried», »Tristan und Isolde», »Lohengrin» och »Parsival».

August Strindberg, vår ende riktigt store dramatiker tillhör ju också denna period, men tyvärr har vi inte fått se några av hans pjäser på några frimärken, medan däremot den andre store nordiske dramatiska författaren, Henrik Ibsen, hågkommit med ett norskt märke som visar en central scen ur Peer Gynt och en tysk utgåva, som visar en berömd tysk aktris, Louise Dumont som Ibsens »Hedda Gabler». Ett finskt märke visar även en finsk Ibsentolkning, Ida Aalberg i rollen som Nora i »Ett Dukkehjem».

Den fina tyska serien från 1933 visar Richard Wagners operor i tecknade scenbilder.

Tre av Ibsens pjäser illustrerade: »Peer Gynt», »Hedda Gabler» och »Ett Dukkehjem».

HENRIK IBSEN
150 år
NATIONAL
THEATRET

05314

Gudbrandsens kända karikatyr av Ibsen ur den tyska skämttidningen Simplissimus på en frankostämpel från den norska nationalteatern.

Teaterbyggnaderna hade naturligtvis utvecklats i takt med den allmänna tekniska utvecklingen under seklet. Från 1700-talets sinnrika hovteater-scen skapades en »borgerlig» teatersalong med tittskåpsscenen som vi alla känner igen, och som kan representeras av interiören till Charles Garniers utsökta operabyggnad i Monte Carlo, som invigdes i slutet av 1800-talet.

I början av vårt eget sekel

framträdde också många intressanta personligheter på och bakom scenen. Stora teoretiker som Konstantin Stanislavski i Ryssland skapade en helt ny teatersyn och en helt ny medvetenhet om teaterns medel och mål.

Konstantin Stanislavski drev tillsammans med Nemirovitj-Dantjenko »Stora Konstnärliga Teatern» i Moskva, där teorierna praktiskt genomfördes. Där hade nästan samtliga av Maxim Gorkis och Anton Tjechovs pjäser urpremiär. Tjechovs »Måsen» gav för övrigt teatern dess emblem – en stiliserad mås.

Mei Lan-Fang i sin praktroll som titelfiguren i den klassiska kinesiska operan »Den druckna skönheten».

Samtidigt med sekelskiftet framträdde några av de stora divorna, Sarah Bernhardt i Frankrike och Eleonora Duse i Italien och kanske inte minst Mei Lan-Fang, en stor kinesisk aktör inom den traditionella kinesiska operans sfär. Under 1900-talet var han den främste traditionsbäraren som uttolkare av kvinnoroller. Han hade ett enormt inflytande också på sådana som Stanislawski och andra västerländska teatermän. Ett praktfullt miniblock visar honom i en av sina paraddröler – en färgsprakande illustration till hans konst.

1765-1965

Kartka pocztowa cena 60 gr

200 LAT

TEATRU NARODOWEGO

Helena Modrzejewska jako Maria Stuart w dramacie J. Słowackiego

Flera exempel på betydande skådespelare kan förstås ges: Polskan Helena Modrzejewska, med stora tolkningar av texten »Maria Stuart» i Julius Slowackis tappning och som »Lady Macbeth» i Shakespeares drama »Macbeth» som främsta meriter.

Den tyske dramatikern och regissören Bertolt Brecht tillhör seklets främsta nydanare inom teatern, med sina stora lärostycken, av vilka »Mutter Courage» kanske är av största intresse för svensk publik. Pjäsen utspelar sig under trettiåriga krigets dagar, och Mor Courage är marketenterska i följe med den svenska armén. Figuren är klart inspirerad av »Lotta Svärd» i Fänrik Ståls sägner, och författaren skrev första versionen av pjäsen under sin exil i Sverige i början av fyrtioalet! Frimärket som visar marketenterskans kärra från Brechts egen iscensättning vid uruppförandet i Berlin, visar förmodligen författarens hustru Helene Weigel i titelrollen.

Mycket mer

skulle kunna sägas i en uppsats om teaterns historia på frimärken, och mycket finns att tillägga också med illustrationer hämtade från min samling, som till i dag finns monterad och uppsatt i ett femtontal pärmar och ca 900 blad med utsikt att inom kort utökas kraftigt.

Men jag vill också få andra att intressera sig för att »muta in» sitt eget intresseområde som ett spännande samlingsområde. Det ämne man känner sig kunna en del om eller som man vill lära sig mer om är en förträfflig start för en samling, som inte vet av några gränser, och som blir till en ständig stimulans.